

GIBY. NASZA HISTORIA... SZLAK HISTORYCZNY

Szlak i oznakowanie zostały wykonane w ramach projektu Nasza historia. Aktywizacja mieszkańców gminy Giby wokół lokalnego dziedzictwa historycznego i kulturowego, dofinansowanego ze środków programu FUNDUSZ INICJATYW OBYWATELSKICH, FIO 2018, priorytet 2 Aktywne społeczeństwo. Projekt realizowało Augustowsko-Suwalskie Towarzystwo Naukowe we współpracy z Muzeum Okręgowym w Suwałkach, Stowarzyszeniem Inicjatyw Społecznych Regionu Północno-Wschodniej RP i udziale Gminy Giby.

Gmina Giby

Położona jest w północno-wschodniej części województwa podlaskiego, w powiecie sejneńskim. Obejmuje obszar około 324 kilometrów kwadratowych. Zamieszkuje ją ponad 3 tysiące osób. Od północy graniczy z gminą Sejny, od wschodu z Republiką Litwy i Republiką Białorusi (niedaleko miejscowości Stanowisko znajduje się trójstyk granic), od południa z gminą Piaska (powiat augustowski), a od zachodu z gminami Krasnopol i Nowinka (powiat suwalski).

Pod względem geograficznym stanowi fragment Pojezierza Litewskiego. Krajobraz gminy ukształtowało zlodowacenie bałtyckie oraz epoka polodowcowa. Większą część jej powierzchni zajmują lasy, wchodzące w skład Puszczy Augustowskiej. Na jej obszarze znajdują się unikatowe rezerваты przyrody: Tobolinka (florystyczny – jezioro dystroficzne z pływającymi wyspami torfowców), Pomorze (leśny – najstarszy drzewostan Puszczy Augustowskiej oraz pozostałości dawnego grodziska), Kukle (florystyczno-krajobrazowy – naturalny starodrzew świerkowo-sosnowy na wyniesieniach wydmych, siedliska bagienne i zbiorowiska nieleśne w dolinie rzeki Marychy oraz dystroficzne jeziora z otaczającymi je borami bagiennymi), Łempis (wodno-leśny – naturalne ekosystemy leśne, wodne i torfowiskowe z rzadkimi i chronionymi gatunkami roślin i zwierząt). Znajdują się tu liczne i malownicze jeziora. Największe z nich to: Pomorze, Zelwa i Gieret. Przecinają ją atrakcyjne dla miłośników kajakarstwa rzeki Czarna Hańcza i Marycha, a przez puszczańskie drogi biegną malownicze szlaki rowerowe. Północno-zachodnia część gminy leży w otulinie Wigierskiego Parku Narodowego.

Ze względu na charakter gminy, wiele lasów, jezior, rzek i brak przemysłu, gmina wiąże swój rozwój z turystyką, a odwiedzającym ją gościom oferuje doskonałe warunki do aktywnego i zdrowego wypoczynku na łonie natury.

Bogactwem gminy jest też jej interesujące dziedzictwo historyczne. Ślady osadnictwa Jędrzyców, pozostałości po zasiedlających ten teren staroobrzędowcach, pamiątki wydarzeń powstania 1863 roku, II wojny światowej oraz bolesnych wydarzeń Obławy Augustowskiej.

W służbie Ojczyzny

Obszar gminy Giby był świadkiem wielu burzliwych wydarzeń związanych z historią Polski, a jego mieszkańcy wielokrotnie dawali wyrazy patriotyzmu.

Już w czasie powstania 1863 roku rozległe i niedostępne lasy dawały schronienie oddziałom powstańczym, a na terenie gminy do dziś zachowały się mogiły i pamięć o miejscach tamtych walk m.in. w uroczysku Piaskie koło Rygoli (grób powstańców i miejsce obozu), w okolicach Dworczyńska na tzw. Powstańskiej Górze (miejsce obozu), w Pomorzu (mogiła pięciu powstańców), nad jeziorkiem Kouknar w rezerwacie Kukle oraz pod Semetkami, na tzw. Wierchstawie, gdzie w lipcu stoczył walkę por. Feliks Szukiewicz (mogiła, według legendy szpital powstańczy i ołtarz polowy).

W 1914 i 1915 roku na terenie gminy toczyły się ciężkie walki niemiecko-rosyjskie. Do zażartych walk doszło m.in. pod Tartaczyskiem i Frąckami, gdzie w lutym 1915 roku przebijaly się w kierunku Grodna i zostały rozbite oddziały rosyjskie ze składu XX korpusu gen. Buihakowa. Ich świadectwem jest m.in. cmentarz wojenny we Frąckach.

W okresie przedłużającej się okupacji Suwalszczyzny w latach 1918-1919 i polsko-litewskiego konfliktu o przynależność tych ziem na terenie gminy działalność podjęły oddziały Polskiej Organizacji Wojskowej wchodzące w skład komendy lokalnej Giby na czele, której stał Piotr Szaryński, 23 sierpnia 1919 roku, po wybuchu powstania sejneńskiego, Giby zostały wyzwolone spod okupacji litewskiej przez oddziały POW samodzielnej kompanii „Giby” pod dowództwem podchorążego Józefa Rosińskiego.

Do walk polsko-litewskich na terenie gminy doszło ponownie we wrześniu 1920 roku, kiedy po bitwie warszawskiej oddziały polskie przeszły do pościgu za cofającymi się bolszewikami i przygotowywały się do tzw. bitwy niemeńskiej. Teren ten kilkakrotnie przechodził wówczas z rąk do rąk. 7 i 8 września doszło tu m.in. do dwóch potyczek o przeprawę na Czarnej Hańczy we Frąckach, a później walk w Gibach. 13 września kontratakujące oddziały litewskie ponownie wyparły oddziały polskie z Gib, a dopiero 22 września, po natarciu oddziałów 5 Pułku Piechoty Legionów Litwini zostali zmuszeni do ostatecznego odwrotu. W walkach tych poległo kilkudziesięciu żołnierzy polskich i litewskich.

We wrześniu 1939 roku, po agresji na Polskę Sowietów, na terenie gminy doszło do walk wycofujących się na teren Litwy oddziałów polskich z oddziałami sowieckimi, które później dopuściły się mordów na bezbronnych żołnierzach polskich m.in. w Dworczyску, Stanowisku i Budwiecku.

W październiku 1939 roku, na podstawie układu Ribbentrop-Mołotow, teren ten zajęli Niemcy. Okupacja niemiecka przyniosła aresztowania polskiej inteligencji, a później liczne morderstwa i represje na ludności cywilnej. W czasie okupacji na terenie gminy działały liczne oddziały i patrole partyzanckie Armii Krajowej m.in.: Stanisława Kosko „Jastrzębia”, Wacława Luto „Orlego Szpona”, Witolda Plekieckiego „Zwirki” i Wacława Trejnowskiego „Orkana”. Ich aktywność nasiliła się zwłaszcza w lipcu 1944 roku w ramach akcji „Burza”. Po przesunięciu się frontu i utworzeniu władz PKWN, część niezdekonspirowanych członków AK kontynuowała działalność w ramach struktur konspiracyjnych Armii Krajowej, a później Armii Krajowej Obywatelskiej i Zrzeszenia WIn.

Duża aktywność podziemia i słabość władz podległych PKWN w pierwszej połowie 1945 roku pociągnęły za sobą największą tragedię w powojennej historii regionu i Polski. W lipcu 1945 roku oddziały kontrwywiadu „Smiersz”, NKWD i oddziały liniowe 50 Armii sowieckiej przeprowadziły na Suwalszczyźnie zakrojona na ogromną skalę operację, którą później nazwano Obławą Augustowską. W Gibach i w wielu sąsiednich miejscowościach utworzono wówczas tymczasowe areszty i punkty filtracyjne. Zatrzymanych okrutnie bito i torturowano. W rejonie jeziora Brożane doszło też do walki oddziałów sierż. Władysława Stefanowskiego „Grom” i Józefa Sulżyńskiego „Brozy” z oddziałami sowieckimi, jednak tylko nielicznym partyzantom udało się wyrwać z okrzęzenia. Na podstawie dostępnych materiałów wiadomo, że tylko ok 12 do 19 lipca w trakcie Obławy zatrzymanych zostało 7049 osób. 5115 z nich zostało zwolnionych po wstępnych przesłuchaniach, a 514 przekazano NKWD Litewskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. 828 osób miało zostać poddanych dalszej weryfikacji. 592 osoby, które zostały określone jako „polscy bandyci”, zostały zamordowane w nieznanym do dziś miejscu i okolicznościach. Należy dodać, że ostateczna liczba ofiar obławy nie jest znana, gdyż aresztowania kontynuowano do sierpnia 1945 roku. Wśród ofiar obławy znalazło się wielu mieszkańców z okolic Gib. Dziś pamięć o obławie przywołuje pomnik znajdujący się w centrum wsi.

1. Weteran powstania styczniowego 1863 r. przy mogile powstańczej w uroczysku Piaskie, lata 20. XX wieku
2. Drużyna Związku Strzeleckiego z Gib lata 30. XX wieku
3. Antoni Karawiecki z Gib kolegą, Członkowie POW, ochotnicy, żołnierze 41 Suwalskiego Pułku Piechoty
4. Piotr Szaryński ps. „Szczerbiec” „Dzielił” komendant komendy Lokalnej Giby POW, w czasie II wojny światowej członek AK, aresztowany i zamordowany przez Niemców 18 maja 1944 r. w Berżnikach
5. Podchorąży Józef Rosiński, w czasie powstania sejneńskiego dowódca samodzielnej kompanii „Giby”
6. Plan walk o Giby III batalionu 5 Pułku Piechoty Legionów z oddziałami litewskimi w dniu 22 września 1920 r.
7. Fragment mapy operacyjnej 50 Armii sowieckiej z okresu Obławy Augustowskiej
- 8-9. Zdjęcie z widowiska historycznego „Obława Augustowska. Lipiec 1945” zrealizowanego 19 lipca 2015 r. w Gibach

